

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 108, פברואר 2016 אדר א' תשע"ו

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

גולגולת אדם נמצאה במחנה פלשוב

וכך כתוב, בפולנית ובאנגלית:
מבקר יקר!

אתה נכנס לשטח של מחנה הריכוז לשעבר
"פלשוב". בבקשה לכבד את ההיסטוריה
המכאיבה של המקום.

בהם נכתב שזהו שטח מחנה ריכוז גרמני לשעבר, אין במקום כל הנצחה לרצח ולעבודת הפרך במקום. תוכניות רבות יש אך הפרוייקטים לא יצאו לפועל בשל בעיות תקציביות.

סיפור החיים שלך

לכל אחד מכם, ניצולי ושרדי השואה, סיפור חיים יוצא דופן, מיוחד מאד ומרתק. את סיפור חייכם אנחנו מבקשים לקרוא וממנו ללמוד. תיעוד חייכם בילדות, עוד לפני המלחמה, קורותיכם במהלך המלחמה, ולא פחות משמעותי – בניית החיים החדשים במולדת, חשובים מאד לכולנו.

זו הדרך הטובה ביותר להנציח את משפחותיכם וקרוביכם שנרצחו, וזו הדרך הטובה ביותר לאפשר לנו, צאצאיכם, לזכור ולא לשכוח.

אנו פונים בבקשה לכל מי שעוד לא כתב את קורות חייו, או שכתב ועוד לא פרסם: אנא עשו זאת! אנחנו, בארגון יוצאי קרקוב בישראל, נסייע לכם במימון חלקי של הוצאה לאור של חוברת הזכרונות שלכם אותה תפיצו לבני משפחותיכם ולמי שתחפצו.

פתיתים,

גדי כפיר מבקש לאתר אנשים, שהיו אז ילדים, ועבדו אצל גרמנים או פולנים בכפייה בבית מלאכה (שופ או "רסורטי") בייצור מוצרים או ביצוע תיקונים, ובעיקר הוא מחפש את מי שהועסק ביצור משחקים או עצצועים.

כל מי שיכול לשפוך אור על הנושא מתבקש לפנות לגדי 09-8616808
gadi.kfir@gmail.com

אהרון שטיינברגר מבקש ללמוד על אביו ז"ל, ברנהרד דב שטיינברגר יליד 1918 שהתגורר עם משפחתו ברחוב סמולקי 10 בקרקוב.

ברנהרד היה כדורגלן, ככל הנראה במכבי קרקוב, ובזמן המלחמה הצטרף לבריגדה היהודית בצבא הבריטי. האם מישהו הכיר את המשפחה ויכול להוסיף מידע על ברנהרד ועל המשפחה?

טלפון 052-2819822

יוסף פישר, בעל בית הדפוס העברי בקרקוב, היה גם חזן בטמפל. המתפללים שם היו עשירי העיר: רופאים, עורכי דין, מהנדסים, תעשיינים, סוחרים גדולים. באירועים כמו חתונות או טקסי אשכבה של מת היה פישר זוכה בתשורות גדולות ואותן היה משקיע בבית הדפוס שלו, כדי לפאר אותו ולהעלותו לרמה מודרנית ביותר ויפה ביותר. הוא היה מדפיס בהקפה, באשראי ספרים ועיתונים עבריים, בידעו מראש, שחלק גדול מהכסף לא יוחזר לו.

דמי חבר לשנת 2016

שנה חדשה החלה ואנו פונים אליכם בבקשה להקדים ולשלם את דמי החבר השנתיים בסך 150 ש"ח (מותר לתרום יותר).

נא לשלוח המחאה לת.ד. 17209 תל אביב 6117102

או לבצע העברה בנקאית לחשבון 2167/89 בנק איגוד (13) סניף הסדנאות הרצליה (097)

יומן גטו קרקוב של הלינה נלקן

הלינה נלקן, ילידת קרקוב 1923, בת עמנואל ורגינה נלקן, התחילה לכתוב את יומנה כבר בשנת 1938 והמשיכה לכתוב בו עד 1943. נלקן כותבת על קורותיה בגטו קרקוב, שמונה מחנות ריכוז כולל פלשוב, אושוויץ-בירקנאו ורוזנסבריק. היומן, שנכתב בפולנית, הוברח על ידי חבר קתולי, והיא השלימה את כתיבתו בשנות השמונים. היומן תורגם לגרמנית ולאנגלית.

חלק מהיומן התפרסם בספר: "לונותרה רק אגדה" ותורגם מפולנית על ידי אריה בראונר.

הרבה שעות, שהכל יסתדר, אמרו לי, שאני היסטורית, רגישה יותר מדי ומטורפת. אדישה לחלוטין ובשוויון נפש גמור הלכתי היום לעבודה. נסתבר שמפעל המברשות היה בתהליך העברה למקום חדש, משום כך היה צריך לבוא אחר הצהריים.

הסביבה שלתוכה נקלעתי הפחידה אותי. בנות צעירות לבושות ברישול – זאת אפשר להסביר על ידי הדלות השוררת בגטו. הן פטפו בקול, כולן יחד, בעיני נראו מלאות תושיה ובראש ובראשונה זרות נורא...

המקום החדש התגלה כאולם אפל שרצפתו מזוהמת, ואפילו כסאות לא היו שם וצריך היה להביאם מהבית. "שולחן העבודה" היוו קרש ואליו היה מהודק בורג קטן בו רוכסים את התיל לקשירת הזיפים. המלאכה מזוהמת, משעממת ומייגעת, ללא ארגון כלשהו, בתנאי תברואה איומים. המכונה הקודחת חורים בקרשים רועמת, לפועלות אין מכסה קבועה של חומר, רק מפעם לפעם יוצא לאמצע האולם איזה ברנש זורועותיו מלאות קרשים, אותם הוא משליך ללא אבחנה לעבר יער הידיים של הפועלות המקיפות אותו. הזריזות ונטולות ההתחשבות היו תופסות אפילו עשרה קרשים, ואילו אני – בקושי אחד. כעת תור המאבק על הזיפים, שאחד היה מוציא פקעות פקעות מתוך שק. בחלקנו נפלו השיירים שנלקטו מהרצפה, מזוהמים כפליים.

(המשך בעמוד הבא)

היום נמצאת בלנקה בטרנוב, ויולד – השד יודע אי-שם בסיביר, ודירתו הנאה של עורך הדין מלאה וגדושה דיירים בלי יכולת להכילם.

בקיטון קטן התמקם משרד בית החרושת. מיד בכניסה אפף אותי אבק ואפר של הזיפים, שלא הניח לנשום חופשית. את אזני כמעט החריש רעש שיחותיהן הקולניות של הפועלות הצורחות. המנהל, ברנש קטן, רזה, מיובש ובעל שיער שיבה, חתם על ההצבה, ובשעה שחיפש את החותמת של המפעל רציתי, בתוך דחף פנימי, לעצור את ידו: "יש עוד זמן, עוד אפשר להפסיק, אינני רוצה להיות כאן!" חלפה מחשבה במוחי. כשהחותמת האדומה נחתה על הנייר, הרגשתי הרוסה. "עכשיו מאוחר. הכל כבר אבוד", חשבתי בלבי.

כמו מבעד לחלום שמעתי את דבריו, שעלי להתייצב לעבודה ביום רביעי וכי העבודה נמשכת משעה 8 בבוקר עד 13:30 ומשעה 15:00 עד 20:00, דהיינו 10 שעות. יצאתי עם רעש באזני ותוהו-ובוהו בראשי, בפנותי דרך מבוך של חצרות אל הרחוב ולעבר ביתי. ראשי היה מורכן עמוק ומבעד לדמעות הבטתי באבני המרצפת מתחת לרגלי, בלי שיכולתי לרכז את מחשבותי. עשר שעות... שוב אין ללמוד, אף לא לקרוא, ואפילו לא לצאת לטייל. בעפר ובאבק הזיפים, בלי שמש ובלי אוויר בין נשים זרות, מרבות פטפוטים. ואני רק בת שבע-עשרה! אני צעירה וכשרונית. אני רוצה אחרת! – השתוללה בתוכי סערה. מה זאת, מה אני עושה כאן? מה עם מקומי הריק בבית הספר, ולפחות באותו בית מסחר לתרופות. התחבטתי בחוסר אונים ובייאוש כפול ומכופל שהרי כבר נחתם. כבר מאוחר מידי. כבר אבוד!

8.10.1941 כיוון שלא הפסקתי בבית לבכות במשך אותם ארבעה ימים שנשארו לי עד יום התחלת עבודתי ב"מברשות" הורי היו מרגיעים אותי שהמברשות הן "עסק זהב", שאין כלל צורך לעבוד כל כך

4.10.1941 – התגוננתי נואשות מפני העבודה של פועלת בבית חרושת. אינני יכולה לעבוד בבית חרושת, כיוון שהמלחמה עלולה עוד להמשך גם שנתיים. אלוהים, זה נורא! ואז גם אהיה גדולה יותר בשנתיים ואהיה אפס גמור. אינני יכולה להתחיל רק אחרי המלחמה, משום שלכך לא יהיה לא כסף ולא מרץ, בלי לדבר על הגיל. הרי לא אוכל לתבוע מהורי שיתנו לי ללימודים. אהיה חייבת לעבוד ולהשתכר דווקא למענם. לפיכך אסור לי עכשיו לבזבז זמן, אני מוכרחה ללמוד ולהתכונן לעתיד. הכנה כזאת עשויה להיות בית מסחר לתרופות ותמרקים, ולכן לא רציתי ללכת לבית חרושת לייצור תייל. משום כך גם התחמקתי מעבודת "עוזרת לגזרן כובעים" שהוצעה לי. לא שאני מתביישת בעבודה גופנית, אבל אני יודעת באמת שבתחום זה אביא תועלת, כיוון שבריאותי רופפת ובכל פעם מציק לי משהו. ובכלל, אני מוכשרת יותר כ"בעלת מוח".

אט אט אני משלימה עם הרעיון שבכל זאת יש לקחת מה שנותנים. בגטו קיים קואופרטיב לייצור מברשות. הם מוסרים לאנשים חומר גם הביתה, ובמלאכה ביתית כזאת אפשר, כפי שאומרים, להשתכר יפה למדי. אבא השתדל בעניין זה והתברר שאני יכולה אפילו לקבל הצבה למפעל זה. אבא בא בריצה שמח: "הביאי את היקנקרטה שלך ואסדר הכל בהנהלה, מחר תלכי אל ה'ארבייטסאמט' לקבל הצבה".

למחרת היום הרגשתי רע מאד, כמו בכלל לאחרונה. חשתי בראשי איזו סחרחורת מוזרה. נפשי היתה עכורה מאד, בשעה שעברתי על סף בית החרושת, הממוקם בכיכר העיר, בפרוודור של בית שהוסב לחנות. בבית זה התגוררה לפני המלחמה בלנקה. מסיבות התה אצל בלנקה היו מצוינות, כיוון שהדירה תפסה קומה שלמה, והיינו מבליים אפילו בלשכתו של אביה עורך הדין. אמנם אני, למרבה הצער, נטלתי חלק זעום בבילויים אלה, אלא אם כן באכילה.

יומן גטו קרקוב של הלינה נלקן (המשך)

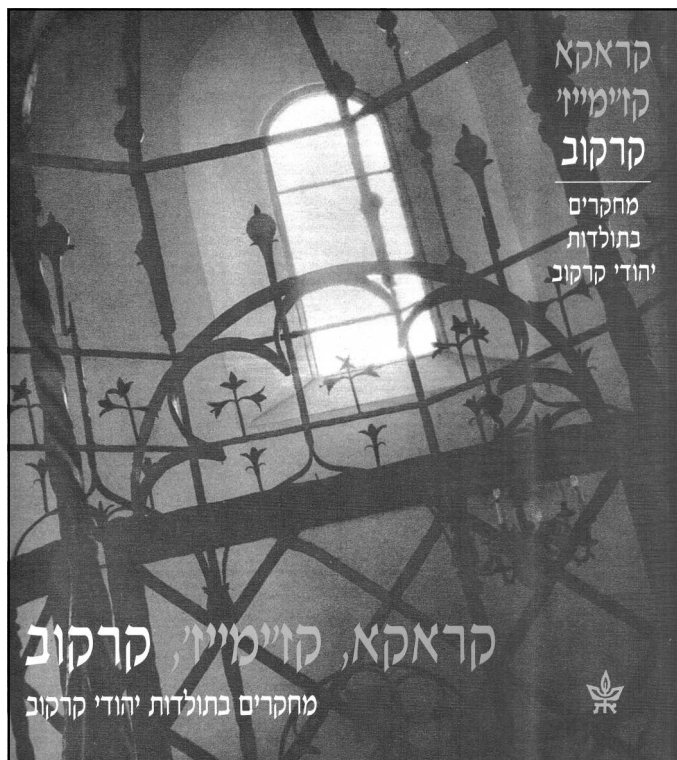
וצריחה בלתי פוסקת של ארבעים נשים! וגם הרווח לא כל כך נפלא – 50 גרושים למברשת, שפועלות מצטיינות מסוגלות לייצר 30 מברשות ביום. לא תמיד יש חומר, וכיוון שהעבודה היא בקבלנות, אין השכר שווה. מצב רוחנו הלך וירד, אבל ניסינו לשמור איכשהו על הבעת פנינו. עם ערימת שער זיפים מאוסים ומלאי בוץ על הברכיים התחלנו ללמוד את המקצוע החדש, ואגב זאת היינו מקללות ככל שרק ניתן. שכנותינו הסמוכות עקבו אחרינו בסקרנות יתרה, תוך ביטוי עליונות. הן גילו שאין אנו מהחוג שלהן, ואילו

להשכלה לא היה בגטו ערך כלשהו. נוסף לכך נאלצנו בעל כרחנו לדבר בקול, כיוון שלא שמענו אשה את אחותה בהמולה הזאת. התיל חתך את האצבעות שהיו דביקות ומלוכלכות בגלל הזיפים הגועליים, שהייתי קובעת בקרש אגב מיאוס וחוסר מיומנות. החרירים לא היו קדוחים כראוי, והיינו מוכרחות כל הזמן לנקבם...

כעבור חצי שעה עיצבתי סוף סוף בזיעת אפיים מברשת דומה לגולגולתה של מכשפה מלוכלכת. מי שיטאטא בה אי פעם יצטער צער רב. המאבק המחודש, לשווא כמובן, על

השגת חומר לייצור, התיש אותי לחלוטין. מעוצבנת עד קצה גבול היכולת, עם סומק חולני על פני, הלכתי הביתה. בו ברגע שדלת בית החרושת נסגרה מאחורי ונכנסתי אל הפרוזדור האפל, פרצתי בבכי. דימיתי שכל זה אינו אלא חלום מלא סיזמים. לחיי בערו, מעיני זלגו דמעות חמות, היה נדמה לי שליבי מתפקע. אינני יכולה. לא אעמוד בכך, נאנקתי בקול. רצוצה הלכתי ברחובות החשוכים. לחצתי כבעווית את ידי הדביקות מזוהמה, ונשכתי את שפתי עד זוב דם. זו הפעם הראשונה בחיי בכיתי על עצמי בכי כה נואש ומר.

'קראקא זכולה ביה' - העיר שהכל בה

קראקא. הגרעין. רחוב אנה הקדושה, הוא רחוב היהודים בימי הביניים. בין החומה לשוק, בין האקדמיה לקתדרלה, יהודים אשכנזים, מקצתם ותיקים - 'פולנים', מקצת חדשים - 'בוהמים'. קרקוב הפולנית, היא קרקאו - Krakau הגרמנית. מכאן שם העיר בפי יהודיה מאז: קראקא (קרי: קרוקא).

קזימיניז', היא קוזמיר, היא קוזמרק. עיר היהודים. לב ההוויה התרבותית, החברתית של יהודי קרקוב בעידן 'החברה המסורתית'. מחוץ לעיר, בצל הארמון, על גדת הנהר, הוויסלה. בקצה המזרחי של עיר מלכותית קטנה שהיתה לפרבר נמצא רחוב היהודים: הרחוב הרחב ulica Szeroka, חצר גדולה הנמתחת מדרום, מבית הכנסת הישן, לצפון, אל שער רחוב עושי מי הדבש, ulica Miodowa, וממערב, מבית הקברות הישן בן המאה ה-16 שבין החומות, למזרח, לשער שאיננו, המוליך אל בית הקברות החדש בן המאה ה-19, כבר מחוץ לחומה. סביב ועל יד ציוני הדרך: בתי הכנסת רמ"א, ר' אייזיק, ר' יענקליס, פופר, הגבוה, בית לנדאו, בניין הקהילה ושטיבלעך וקלויזים אשר לא יימנו. שער שוק הדגים, וגבוה גבוה מעל - מגדל הפעמונים של כנסיית בוז'גו ציאלה - גוף האדון, המטיל את צילו חליפות, פעמים על קזימיניז' היהודית ופעמים על האחרת, ואת צליליו - על פני העיר כולה.

קרקוב: העיר הפולנית. שלב אחרון, קצר ימים לכאורה בתולדות היהודים, אך חשוב מכול: השלב המציץ את היציאה מרחוב היהודים אל העיר עצמה, אל העיר הפולנית של המאות ה-19 וה-20. זוהי הקהילה המודרנית על תהליכי המודרניזציה שלה, הנמשכת אל החדש ונרתעת ממנו באחת. זהות קרועה בין יהדות לפולניות, בין פולניות לגרמניות; יידיש, פולנית, גרמנית ועברית. ובתווך: אורתודוקסים ו'מתקדמים', חסידים ומתנגדים, ציונים, בונדיסטים והרשימה לא תמה; מהלך חזור ושוב אל העיר הפולנית, המושכת ודוחה, וממנה שוב אל עיר היהודים, וחזור חלילה.

שלושה שמות, שלוש הוויות, קהילה אחת.

אלחנן ריינר, מתוך מבוא ל'קראקא, קזימיניז', קרקוב. מחקרים בתולדות יהודי קרקוב"

על רחוב אוגוסטינסקה Augustiańska בקז'ימיניז':

הרחוב מופיע במפות קז'ימיניז' כבר משנת 1335.

את שמו קיבל הרחוב בשל קירבתו למנזר ולכנסית אוגוסטינוב הסמוכים (שנסדו ב-1814).

הבניינים הישנים ברחוב נהרסו במהלך הפלישה השבדית בסוף המאה ה-16 ונבנו מחדש, בסגנון קלאסי, במאות הבאות.

מספר רב של יהודים היו בעלי בתים ברחוב, וביניהם משפחות: אורנשטיין, אינפלד, אקר, ברטרם, גנץ, דוקלר, הירשפינקל, לבקוביץ, לוקסנר, לזר, לנדאו, מרקהיים, פופלס, פינסר, רטנר, שויר, שטיינסברג ושרייבר ועשרות רבות של משפחות יהודיות גרו ברחוב בשכירות.

"קן" השומר בקרקוב. האם מישהו יכול לזהות בני משפחה?

כאשר לייבק אפטרגוט נאסר ונכלא בבית הסוהר ברחוב צ'ארנייצקי תכנן משה דרך לחילוץ לחופשי. מדי יום הובלה קבוצת אסירים לעבודה. יום אחד התכופף אחרון המובלים, כאילו התעכב לקשור את שרוכי נעליו, איש הגסטפו ההולך מאחור התחיל להאיץ בו. בינתיים התרחקה הקבוצה במקצת, עד פתח רחוב קונציק, שם המתינו ללייבק משה ושומרים אחדים. בטרם מישהו התעשת, נעלם לייבק עם חבריו הממתינים.

למרות שהחזיק בניירות אריים נלקח משה בידי אנשי הגסטפו, באחת ה"אקציות", יחד עם יוסף ברודר, חבר הקן השומרי בטרנוב. הוא הובל לרחוב ירוזולימסקה למוות, אך הושאר במחנה יחד עם יוסף, כטכנאי בניין שהוטלה עליו הנהלת עבודות הבנייה במחנה. אותו זמן עבר על המחנה גל בריחות, ובכל מקרה בריחה היו הגרמנים קובעים קבוצה גדולה יותר למוות ביריה. אז התחילו אנשי שירות הסדר היהודים לעקוב אס אין מישהו מכין בריחה. הם מסרו את משה ואת יוסף כמי שמתכננים לכאורה בריחה. כלאו אותם בבית הסוהר "הבית האפור" (בית בבית הקברות לשעבר). אסירי "הבית האפור" היו כרגיל מצורפים לקבוצות המובלות למיתה. אל קבוצת הנידונים הקרובה סופח גם משה והומת ביריה בידי התליינים הגרמנים.

השיק באומינגר, בנק הלרייך, משה צוקרמן ורבים אחרים מחברי הקן השומרי בקרקוב נשארו נאמנים לאידאליים ולחינוך של תנועת השומר הצעיר.

מרשימותיו של מארק גפן (ויינטראוב) אפריל 1947

"השומר" משה צוקרמן וחבריו

משה צוקרמן, מוצאו היה מ"משפחה" שומרית. כל הילדים, שבהם הוא הצעיר, השתייכו לקן בקרקוב. גיימס, דורה ורוזיה נמנו על הדור הוותיק יותר של הקן בקרקוב. לפיכך נכנס משה לקן ללא קשיים. אנחנו, אשר היה עלינו להתגבר על התנגדות המבוגרים, ראינו כיצד הוא היה מודיע באופן חופשי, לאביו או לאמו, שהיום יש לקבוצתו פעולה. הייתי עם משה בקבוצת "אחים" בגדוד "הרצליה". יחד עם הנק טייכלר היינו כחוט המשולש אשר לא במהרה יתנתק, אף על פי שלכל אחד מאיתנו היה מזג שונה. משה ראה עצמו כפלגמטי, לעומת מזגו הסוער של הנק. סיסמתו של משה, האהובה עליו ואשר היה אומר אותה בליווי חיוך אירוני למחצה, הייתה "העיקר לא להתרגש". על כל פנים, כזה היה בתוך סביבתו. ואולם, מתחת למסכת האדישות הזאת להטה רוח של חיוניות, שהיתה פורצת לפעמים בלהבה גדולה בעת ויכות.

משה היה תחילה ראש קבוצה בגדוד "בני יער" ואחרי כן היה ראש הגדוד כולו. היה מומחה ממדרגה ראשונה לצופיות. זמן מה לפני פרוץ המלחמה סיים את לימודיו במחלקת הבנייה של בית הספר התעשייתי העל תיכוני, והתכוון לעלות לארץ שם נמצאה כל משפחתו, להוציא אביו שנשאר איתו.

אחרי פרוץ המלחמה נשאר משה בקרקוב, ושמר בה על הקשר הארגוני עם חברי הקן. היו מתאספים, מתווכחים והחליטו להמשיך בפעולה, כל עוד הדבר ניתן. הוא הצטרף לפעולה של ארגון המחותרת, והשתתף בשורת מבצעים נגד הגרמנים. יחד עם כל הקבוצה, בין השאר עם דולק ליבסקינד, נאסר ונכלא בבית הסוהר "מונטלופיד".

בכלא לא איבד את שיווי משקלו, היה שר בתאו שירים עבריים, ומשדל את חבריו למרד נגד התליינים. למרבה הצער גילו הגרמנים את תוכנית הקשר, ולמחרת העמיסו את כל הקבוצה, ומשה בתוכה, על משאית להסיעם אל מחוץ לעיר להריגה. בעת הנסיעה התרומם אחד הלוחמים מן הספסל, וזה היה השימן לתיגרה עם אנשי הגסטפו. ברגעים אלה השמיט משה את הרובה מידי אחד מהם, וקפץ מן המשאית הנוסעת. הנהג לא שמע, תחילה, את צעקות אנשי הגסטפו. הוא עצר את האוטו כאשר משה הספיק כבר להתחבא בבניינים הסמוכים.

משה חזר לקרקוב ושם חידש את הקשר עם השיק באומינגר, מי שהיה ראש הקן בקרקוב ומפקד קבוצת המחותרת. זמן מה שכב חולה בדירה ברחוב ויטה סטושה (Wita Stwosza).

היודנרט הקרקובאי

ביום שישי ה-8 בספטמבר 1939 בשעות הערב, הודיעו שלטונות הכיבוש הגרמנים לפרופ' מארק ביברשטיין שעליו להקים, תוך 48 שעות, מועצה יהודית (בגרמנית: "יודנרט"), בן 16 חברים. חברי המועצה היו: פרופ' ביברשטיין - יו"ר, ד"ר וילהלם גולדבלט - סגן יו"ר, תאודור דמביצר - אחראי על המזכירות, מקסימיליאן גרייף - אחראי על כספים, דוד פריש - אחראי על בתי הקברות היהודים, ד"ר מאוריצי הבר וחיים שמואל הרצוג - אחראים על ענייני בריאות,

שמואל ליכטיג ואהרון שנור - אחראים על כלכלה ותזונה, רפאל מונגבסר וד"ר ארנולד צימרשפיץ - אחראים על נושאי ארגון, שמעון נובומיסט - אחראי על מיסים ולייב לאון סלפטר - אחראי על סיוע חברתי.

שרדו את המלחמה: תאודור דמביצר, ד"ר שמואל ליכטיג, רפאל מונגבסר, לייב לאון סלפטר, ודוד שלנג

מתוך ספרה של קתז'ינה צימור
Zamordowany Świat. Losy
Żydów w Krakowie 1939-1945

ברנרד ליינקרס - יישוב מחדש, פרדיננד שנקר וד"ר יואכים שטיינברג - מיסים ובנינים, ד"ר דוד שלנג, איזידור גוטליב ואשר שפירא - אחראים על נושאים סוציאליים, ד"ר דוד בולבה, מאוריצי טאובלר ומאיר שמלקס - אחראים על נושאים כלכליים ואספקת מזון.

בינואר 1940, על פי הוראת שלטונות הכיבוש הגרמני שקבעו כי בישובים שבהם למעלה מ-10,000 איש יהיה מספר חברי היודנרט 24 אנשים, התווספו למועצה היהודית של קרקוב מספר אנשים: יוכים גולפוס, ד"ר

הימים הטובים של "מכבי" קרקוב

הרבה ימים טובים היו ב"מכבי" קרקוב. כל נצחון של כדורגלני "מכבי", כל נצחון של האצניות המפורסמות שלנו כמו מרילה פרייוואלד או פלה גוטליב, או נצחון של קבוצת כדור המים שהיתה אלפות פולין במשך שבע שנים תמימות, הסב לנו שמחה, ולקהילה היהודית בקרקוב צהלה ושמחה. אחרי הנצחונות האלה התהלכנו בקומה זקופה, מה שלא תמיד מצא חן בעיני שכנינו הפולנים. היו אלה שמחות כלל יהודיות, שהרי הרבה נחת בחיים המדיניים והכלכליים לא היתה לא ליהודי פולין ולא ליהודי קרקוב. ברם, מאורע אחד הזכור לטוב גרם לנו שמחה אמיתית.

היה זה בסוף שנות העשרים, כשפולין הגיעה קבוצת הכדורגל היהודית "הכח" וינה. שמה של הקבוצה הזאת, אלופת אוסטריה, הלך לפנייה. במוסף הספורט של "נובי-דז'יניק" קראנו על נצחונות "הכח" על הקבוצות הטובות ביותר באירופה. ידענו כי "הכח" הגיעה לקרקוב לאחר הנצחונות בלבוב ובוורשה, מהקבוצות הטובות בליגה הראשונה בפולין. נסעתי עם חברי, מקס בידרמן, לתחנת הרכבת בקרקוב, כדי לראות את הגיבורים האלה ולגעת בהם. הם התקבלו בהתלהבות ובפרחים על ידי מאות ספורטאים יהודים ונציגי "מכבי" קרקוב. את משחק הראשון שיחקו שחקני "הכח" נגד "קרקוביה", מהקבוצות המעולות בפולין, והתוצאה היתה 3:0 לטובת הווינאים.

למחרת, יום ראשון בשבוע, שיחקו נגד "מכבי" קרקוב. כבר שעתיים לפני המשחק היו כל המקומות במגרש "מכבי" תפוסים, ובין הצופים היה אפשר לראות גם כמה עשרות פולנים שבאו לראות את המשחק הידידותי

בין שתי הקבוצות היהודיות. כל החלונות והמרפסות ברחוב דיטלובסקה, ממספר 1 ועד 19, היו מלאים צופים מאושרים. הרי ידענו מלכתחילה מה תהיינה תוצאות המשחק. שחקני "הכוח" שיחקו משחק טכני משוכלל, ובהתקרבם לשוער של "מכבי", נבנצהל, ירו ממש פצצות. אך הכדור, משום מה, החטיא בכמה סנטימטרים את השער של "מכבי". איני זוכר בדיוק את תוצאות המשחק. הייתי יותר מידי המום מההטכניקה המעולה של אחינו המהוללים מווינה, אך בטוחני שהווינאים ניצחו בהפרש קטן.

למחרת היום נערכה ההצגה האמיתית: המשחק בין "הכח" ובין "ויסלה" קרקוב, מהליגה הראשונה בפולין. קבוצה זו היתה ידועה כאנטישמית. ויסלה דרשה שהמשחק יתקיים במגרשה, המרוחק מרחק רב מהרובע היהודי, אך מארגני "הכח" ומנהיגי "מכבי" לא הסכימו בשום אופן, ובלית ברירה הסכימה "ויסלה" לשחק במגרשה של "מכבי" קרקוב. "ויסלה" התייצבה למשחק בהרכב החזק ביותר, ובשערה השוער של נבחרת פולין בכדורגל.

כדורגלני "ויסלה" התכוונו לנקום את נקמת "פוגון", "לגיה" ו-"קרקוביה", שהובסו על ידי היהודים הווינאים. גם "הכח" התייצבה למשחק הזה עם שחקניה הטובים ביותר, ואלה שמותיהם: בשער – הלפרן, המגינים – שוואגר וטרומן, הקשרים – קר, גרינפלד ומולנר, ובהתקפה – גמש, הויזלן, גרינוואלד וכץ.

המגרש היה מלא עד אפס מקום, וכן החלונות והמרפסות שמסביב. על בימת הכבוד ישבו נכבדי "מכבי" קרקוב, הנשיאות של "ויסלה", עתונאים וצלמים מפולין ומחוצה לה.

עד ההפסקה היה שתיים אפס לטובת "הכח", והד צעקות השמחה לאחר כל שער הגיע עד מרכז העיר. אחרי ההפסקה התגבר הלחץ של שחקני "הכח", ששיחקו במהירות מסחררת, והבקיעו עוד שלושה שערים, והמשחק נגמר בנצחונה המזהיר של "הכח" וינה בתוצאה 5:0. דקות אחדות לפני סיום המשחק קרה מקרה לא ספורטיבי, אף שאוהדי "מכבי" לא הצטערו עליו. כששחקני "ויסלה" הסתערו לעבר שערה של "הכח", במטרה לזכות בשער כבוד, ועיניו של השופט כוונו לעבר שער "הכח", ניגש נמש לקאצ'ור ובעט ברגלו. המגן קאצ'ור צנח על הדשא וקם רק לאחר שהשופט שרק לסיום המשחק.

אחרי ניצחונה של "הכח" במשחקה האחרון בפולין, היתה העיר קרקוב כמרקחה. היהודים שמחו, ניתחו את כל מהלכי המשחק, וציינו לשבח את השוער הלפרן ובמיוחד את החלוץ נמש, שהיה מגיבורי המשחק ההיסטורי, והבקיע שניים מחמשת השערים. דשא המגרש הושחת על ידי הצופים, שמיד אחרי סיום המשחק רצו לעבר המנצחים כדי לחבקם או לפחות לגעת בהם. בימת הכבוד כמעט התמוטטה ולגדר העץ מסביב למגרש נוספו "חורים" חדשים. שחקני "ויסלה" ואוהדיה עזבו את המגרש חפויי ראש. היה זה אחד הימים המאושרים בחיי לפני מלחמת העולם השנייה.

למחרת הופיעה בעמוד הראשון של "נובי-דז'יניק" כותרת ראשית: **"הכוח וינה הביסה את ויסלה"**, ובעמוד החמישי של העתון היה תיאור מלא של המשחק ההיסטורי הזה.

ד"ר אריה באומינגר

זכרונות מ"מכבי" קרקוב מתוך "משואה", כרך י"ז אפריל 1989

משחק מכבי קרקוב-הכח וינה, 1923, במגרש מכבי. קפטן הקבוצה והשוער הוא זיגמונט נבנצהל (בחולצה שחורה)

זכרונותיה של רות לבית צוקרברוט

רות (רוניה) נולדה בקרקוב ב-1920 ואחיה יורק נולד שנה וחצי אחר כך, לשמואל צוקרברוט וגיטל לבית שנקר. על הוריה וסביה סיפרה רות כי האב, שמואל, נולד ב-1884 באושוויץ, לחיים ואתל לנדאו-צוקרברוט, שמצאו את פרנסתם בניהול איטליז במקום. האם, גיטל נולדה ב-1882 לשאול ואסתר מרחוב שרוקה, האב התפרנס מהשכרת דירות שהיו בבעלותו. שמואל וגיטל התגוררו ברחוב קרופניצ'ה 22, ואת הפרנסה מצא שמואל מחנות תכשיטי זהב ושעונים.

רות מספרת: "נולדתי עם כפית של זהב בפה. אחי ואני למדנו בבית הספר היסודי 'אדם מיצקביץ' בקרקוב, ובסיום הלימודים נשלחנו לבית ספר ידוע לעברית על שם דוקטור חיים הילפשטיין. חברותי גרו לידינו, באותו אזור פולני, וזו הסיבה שלא הצטרפתי לתנועת נוער יהודית. העברתי את זמני החופשי בפעילויות ספורטיביות, כמו החלקה על הקרח וטניס, שאהבתי מאוד, ובלימוד שפות. זאת הייתה תקופה שקטה ושלווה. נהגנו לצאת עם ההורים לחופשות בקיץ ולעשות סקי בחורף. המעגל החברתי של הורי היה מורכב מיהודים שחיו באזור שלנו, שהיה מיושב רק על ידי יהודים.

הגרמנים נכנסו לקרקוב ב-6 בספטמבר 1939. רות מספרת שהשוער דפק על דלתם בהיסטריה, וקרא להם לצאת החוצה במהירות כדי לראות מה מתרחש בחוץ בריןק, הכיכר הראשית של העיר. "זה היה מראה שאני לעולם לא אשכח", מספרת רות. "הצבא הגרמני היה מפוּזר על כל פני הכיכר, עם ציוד שאפילו לא ידענו על קיומו. חזרנו הביתה בהלם.

לאחר שחזרנו הביתה, התחלנו בהכנות לבריחה מזרחה. אמא תפרה לנו תרמילים, ואבא מלא אותם בתכשיטי זהב ובשעונים. הוא טען שהם יועילו לנו יותר מאשר בגדים ופריטים אחרים. עלינו על רכבת משא, התגנבנו לאחד הקרונות וחיכינו שהרכבת תצא מזרחה. אולם הרכבת לא יכלה לנוע מכיוון שהגרמנים הפציצו את מסילת הרכבת. לא הייתה לנו ברירה אלא לחזור הביתה, ולהאמין שכל מה שצריך לקרות יקרה בסופו של דבר. לפני פרוץ המלחמה הייתי אחת מארבעת היהודים שהתקבלו ללימודים באוניברסיטה. שנת הלימודים הייתה אמורה להתחיל בספטמבר, אך משום ששנת הלימודים עוד לא התחילה אמי לחצה עלי שאתחיל ללמוד תפירה, כדי שיהיה לי מקצוע. בהתחלה הרגשתי מתוסכלת ומושפלת שהיה עלי ללמוד תפירה במקום ללכת לאוניברסיטה. עם זאת בסופו של דבר האימון הזה עזר לי מאוד, מאוחר יותר."

כאשר הוקם הגטו הועברה משפחת צוקרברוט לשם. הם חלקו דירת שני חדרים עם משפחה נוספת. רות עבדה במפעל "אופטימה" כתופרת תרמילים לצבא הגרמני. אמה עבדה באותו מפעל וסרגה כובעים וגרביים, גם אב והאח עבדו במפעל. "במשך שנתיים, עד מרץ 1943, היינו בגטו קרקוב, אך לקראת חיסול הגטו נשלחו ההורים ליעד לא ידוע, ואנחנו, יורק ואני נשלחנו למחנה פלשוב. רצינו להאמין שהורינו נשלחו לאוקראינה, אבל עמוק בליבנו ידענו שהם כבר לא בין החיים. בתחילה, המשכנו לעבוד במפעל 'אופטימה' כמקודם, ולאחר מכן הועברנו לעבוד במפעל הנייר. בשלב מסוים נשלחתי למחנה סקרז'יקו, ואחי, שהיה שען מומחה, נשאר בפלשוב. אחר כך הועברתי לצ'נסטווחובה, שם עבדתי במפעל נשק.

בינואר 1945 הוצעו כל אסירי המחנה אל תחנת הרכבת, כדי להעביר אותנו לגרמניה, והגענו לבוכנוואלד."

רות מספרת על התרחשות בבוכנוואלד ששינתה את גישה לכסף - כשהאסירים נלקחו מהרכבת אל היער כדי לעשות את צרכיהם. מכיוון שלא היה להם נייר טואלט, הוציאו הנשים את שטרות הכסף שהחביאו בבגדיהן ועל גופן, והשתמשו בהם במקום. "מאז המקרה אני לא מעריכה כסף", מספרת רות.

סוף המלחמה התקרב, ורות הועברה ממחנה אחד למישנהו, מברגן בלזן, כל הדרך לבוואריה. פעם, כשנלקחה מהמחנה עם קבוצה של אסירים, ראתה איכרה גרמניה עומדת לצד הכביש. האישה אמרה להם לברוח במהירות מכיוון שסוף המלחמה קרוב. זו הייתה הפעם היחידה שרות וחבריה האמינו לגרמני. כאשר החלה ההפגזה, השומרים ברחו לתפוס מחסה והאסירים נמלטו. "רצנו אל הגרמניה, והיא נתנה לנו מחסה. היא רצתה שנהיה האליבי שלה כשכוחות צבא ברית המועצות יגיעו, אך לאחר כמה שבועות, כשכולם מסביב כבר ראו שהיא עזרה ליהודים, היא לא נזקקה לנו יותר וגירשה אותנו."

רות פגשה את אנשי הבריגדה היהודית במימגן, שם פגשה גם את אחיה יורק. "היה צורך להשליט סדר בארגון העלייה", מספרת רות. "היה לי יתרון בכך שידעתי עברית, אותה למדתי בתיכון בקרקוב. נרשמתי לספינה "תל חי" שהפליגה ב-28 במרץ 1945. זאת הייתה, כמובן, הגירה לא חוקית. וכך, כשהגענו לנמל חיפה, הבריטים העבירו אותנו למחנה המעצר בעתלית. אחרי שהשתחררתי מהמעצר, נשלחתי על ידי המוסדות היהודיים לקיבוץ מסדה שבעמק הירדן". רות עברה לתל אביב, פגשה את בעלה לעתיד, משה, ונולדו להם שני ילדים.

בליבה של רות יש כעס רב כלפי העם הפולני. היא מספרת שכשגטו קרקוב עדיין היה פתוח, היא יצאה החוצה. "בימים האלה, אף אחד לא יכול לזהות שאני יהודיה לפי המראה", אמרה רות. "מכיוון שידעתי את כל התפילות הנוצריות, היות ולמדתי וחייתי בקרב פולנים, חשבתי להתחזות לפולנייה וללכת לכנסייה שבכיכר העיר. נכנסתי פנימה, התיישבתי והתפללתי על אחד הספסלים. כשהרמתי את פני ראיתי את הכומר מביט על המתפללים, ומחפש בעיניו יהודים מתחזים. נבהלתי וברחתי משם מהר ככול שיכולתי. החלטתי לא לעזוב את הגטו יותר. הרגשתי שם בטוחה יותר מאשר בחוץ."

במשך 50 שנה רות מסרבת לחזור לפולין. גם כשגבולות המדינה נפתחו וקל לבקר בה, רות לא רצתה לבקר שם, ואף סירבה לדבר פולנית. רק כעבור 50 שנים, היא הסכימה לטייל עם חבורה של תלמידים בתור עדה, ב"מסע מורשת יהודית" לפולין. כשהיא הגיעה לכיכר המרכזית של העיר קרקוב, היא הרגישה את אותה הרגשה של שיתוק, שחוותה לפני כל כך הרבה שנים בכנסייה, כשהתחזתה לפולנייה. היא שוב הרגישה שבכל שנייה שעוברת היא עלולה להיחשף כיהודיה ומשהו נורא עלול לקרות לה. רק בעזרת בנה שמואל שליווה אותה במסע ותמך בה, הייתה מסוגלת להתגבר על אותה הרגשה. כשהגיעה לבית ילדותה בקרקוב, התקשתה לזהות אותו. למרות שנשאר כמו שהיה בעבר, לא נהרס ולא נפגע, עם זאת מראהו השתנה. רות זכרה את הבית נקי ומטופח, ואילו עכשיו היה שחור, חלונות הזכוכית הוחלפו בחלונות סטנדרטים והמדרגות כוסו בשכבות של לכלוך. כיום הבית משמש כמחסן לאחסון רהיטים.

הראיון נערך ע"י אסא, כחלק מפרוייקט "שורשים פולניים בישראל" והובאו לדפוס על ידי בן תורג'מן דניאלה וייס מתיכון עירוני א' בתל אביב, 2011

בית כנסת "אויפן בערגל"

כאן עמד בית הכנסת "על הגבעה" שחרב ב-1941

על גבעה ברובע קזיימיז', ברח' שרוקה 22, עמד בית תפילה שהוקם במאה ה-17. בית התפילה היה מבנה קטן, ישן, שהוקם על ידי ר' משה יעקובוביץ יעקליס, מגדולי עשירי קזיימיז', למען הישיבה של חתנו הקבליסט, ר' נתן נטע שפירא (1584-1633), מחבר "מגלה עמוקות". זה האחרון מילא את כל תפקידיו הציבוריים שלא על מנת לקבל פרס, ועוד החזיק במוסדות צדקה והקדיש כלי קודש ואריגים יקרי ערך לבית הכנסת.

במרוצת הזמן היה בניין הישיבה לבית מדרש, ושמו בפי העם "אויפן בערגל" (= על הגבעה), ויש אומרים שאת שמו קיבל בשל העובדה שהיה ממוקם בקומה השנייה.

בתקופה מאוחרת יותר היה בית הכנסת שייך למשפחת רקובר ושימש כבית כנסת פרטי, ללא עזרת נשים. בבית כנסת זה התפללו יהודים מכל שכבות האוכלוסיה, סוחרים עשירים, למדנים, בעלי מלאכה וחנוונים, ציונים ואחרים, וביניהם המשפחות: לנדא, הורוביץ, רקובר, אלכסנדרוביץ ומשפחת בוסאק; סיני אלכסנדרוביץ שימש בבית הכנסת כנגאי לצד אהרון בוסאק (אביהם של מאיר בוסאק ושל ויוסף בוסאק). הם שיתפו פעולה בגיוס תרומות לצורכי הקהל ובית הכנסת, והיה ביניהם הסכם בלתי כתוב שעל כל זלוטי שבוסאק יתרום, אלכסנדרוביץ יתרום שני זלוטי.

בפנים בית המדרש שררה אפלולית. בחלונות המעטים של האולם הגדול אפשר היה לראות את עובי הכתלים. השולחנו באולם היו כבדים, הספסלים מסוקסים ועבי קרשים ומשופשפים מרוב שנים. על הקירות היו מדפים מדפים, ועליהם רבבות ספרים: חומשים, גמרות, משניות, מדרשים, פוסקים שו"ת ופירושים לאלפים. הספרים מדפוסי איטליה ופולין, קראקא ווילנה ועוד. עשרות מנורות נחושת מהמאות ה-17 וה-18 תלויות היו מהתקרה, מעוטרת בנשרים ובאריות, ובהם דלקו מאות נרות. המנורות העתיקות יותר נשדדו על ידי השוודים שפלשו לפולין במאה ה-17. בארון הקודש היו עשרות ספרי תורה, מהם קטנים בגודל של ספר מודפס, מהם גדולים עד שקשה היה לשאת אותם. כן היו מנורות כסף, טסים וידיעות. עשרות פרוכות ברוקט וקטיפה רקומות כתרים ואריות בהם ושמותיהם של התורמים.

בתיבה אחת היה ספרו של רבי נתן נטע שפירא "מגלה עמוקות על התורה" עם הערות שוליים של בן המחבר, ר' שלמה שפירא; ובצד הספר – טס לתורה עם שקלי כסף מימי בר כוכבא.

שולחנות ארוכים עמדו לאורך האולם ונכבדי הקהילה ישבו בסמוך לכותל המזרח. בשולחן שמשמאל לארון הקודש ישבו יהודים מזוקנים, לבושי קפוטות וחושי שטריימלים, ובשולחן שלימין ארון הקודש ישבו מגולחי פנים, חובשי חליפות שחורות.

בראש השנה ויום הכיפורים היו באים לתפילה גם משפחות מתבוללים, שהתרחקו מהחיים החברתיים של הציבור היהודי. ביום הכיפורים היו יושבים כל היום בבית התפילה, חבושים צילינדרים, שאף פעם לא השתמשו בהם במשך כל השנה. עתה, לכבוד יום הכיפורים, הוצאו אלה מהנרתיקים. תמיד הביאו אתם את המתזורים העתיקים – דפוס איטליה, גרמניה והולנד.

יוסף בוסק
מתוך: "והאיל לא נאחז בסבך"

תמונה מאלבומה של רות זקס לבית כהן, מההווי היהודי של קרקוב שלפני המלחמה:

התמונה, של הבנות הצעירות, בנות י"ג שנים, חניכות הקבוצה הצעירה של תנועת "הצופה", צולמה באביב 1939.

שורה ראשונה מימין: דנקה קלופשטיין ואירקה קינרייך; שורה שנייה: רותקה כהן, הלה ונדר וצפה דרנגר; שורה שלישית: ללה מיפלף (המדריכה), מירקה הרשדרפר ואדית בירנבאום

האם מישהו יכול להוסיף מידע על האמור לעיל?

מקומות עבודה מחוץ לגטו קרקוב

עד 20 במרץ 1941 הוכרחו היהודים שהיו בעלי אישור מתאים לעבור לגטו שהוקם בפודגוז'ה, ומה-15.10.1941 כל יהודי שנתפס מחוץ לחומות הגטו בלי אישור מיוחד - דינו היה מוות.

תחילה לא היה הגטו מנותק באופן מוחלט מהעיר, ואלה שהיו להם בתי-מלאכה וחנויות מחוץ לחומותיו יכלו לקבל רשיונות מעבר. גם פולנים יכולים היו לקבל רשיונות כניסה לגטו, ותנועה יום-יומית זו אפשרה זרם סביר של אספקת מזון לגטו. כשצומצם מספר רשיונות המעבר אל הגטו וממנו, פחתה אספקת המזון לתושבים והמחירים הרקיעו שחקים. השלטונות הגרמניים שמרו בקפידה על "מוסד" עבודות הכפייה, והמכסה היתה יום עבודה בשבוע בגטו או מחוצה לו. בשל התדלדלות מקורות הפרנסה בגטו, השתדלו היהודים, שחששו מגירוש ומעבודות כפייה, למצוא עבודה קבועה.

עם חיסולם של בתי-המלאכה היהודיים הפרטיים בעיר, הקימו בעלי מקצוע, כמו חייטים, סנדלרים ופרוונים, מספר קואופרטיבים בגטו, וכן מחוץ לתחומיו. הביקוש לתוצרתם היה רב, והסחורה נמכרה טוב, בעיקר בעיר. במרוצת הזמן, החלו היהודים להתארגן גם בשטחים אחרים והקימו בתי-חולים, בתי יתומים, בתי זקנים, בתי מרחץ, מתקני חיסוי ואף דואר יהודי (עם חותמות בידיש באותיות עבריות). אחרים פנו לעבוד במקומות עבודה שמחוץ לגטו.

ואלה מקומות העבודה ליהודים מחוץ לגטו, אליהם היו יוצאים לעבודה, יום יום, אלפי יהודים מהגטו, כשסרט

יהודים עובדים באחת המתפרות של יוליוס מאדריטש

לכן עם מגן דוד כחול על שרוולם ו"קנקארטה" בידם:

בית חרושת לקונפקציה (מתפרה) של הוינאי יוליוס מאדריטש בשוק פודגוסקי 2; מפעל לכבלים ברחוב פרקוצים 75; בתי מלאכה בבניין "אופטימה" לשעבר ברחוב קרקוסה (הוצא מחוץ לגטו אחרי יוני 1942); בית החרושת לכלי אמייל של אוסקר שינדלר בזבלוצ'ה; בית החרושת לארגזים בזבלוצ'ה; בית חרושת ליצור חלקי ולחלקי מטוסים בזבלוצ'ה; בית חרושת ליצור חלקי צריפים של "חמילבסקי"; מפעל לייצור לבנים "בונרקה"; מוסכים צבאיים H.K.P.; שדה התעופה ברקוביצה; מחסני התעופה בזבלוצ'ה; שירותים בארמון וואוול; מחלקת הניקיון העירונית; רכבת Ostbahn; מקומות עבודה ביחידות הכוחות המזוינים והמשטרה.

קונצרט בגטו וגבירטיג

"בגטו קרקוב, ליד היודנראט, היתה מחלקת תרבות. מגר' צימרמן עמד בראשה. ועדה זו ארגנה קונצרטים שהתקיימו בבית היתומים, וההכנסות היו מיועדות להחזקת ילדים אלה. בית היתומים נמצא בקרבת המשטרה היהודית.

הייתי סולן בקונצרטים אלה. ניגנתי בכינור, בליווי המהנדס פרייליך. היה לנו גם מנצח. לא זוכר את שמו. תוכניות הקונצרטים כללו רק מלחינים יהודים, והיו טעונות אישור הגסטאפו. אנו הצגנו סדרה של

תוכניות. הנציגים של הגסטאפו היו נוכחים בקונצרט הראשון של כל סדרה, כדי להבטיח שאנו לא מבצעים עבודות של מלחינים נוצרים. ניגנתי יצירות של מנדלסון, אנטו רובינשטיין, בלוך ואחרים.

לאחר קונצרט אחד, כאשר כולם כבר עזבו, שמתי לב שאחד מתוך הקהל נשאר. הוא הביט בי בצורה מוזרה. היה איש רגיל, נמוך קומה והרכיב משקפיים. נראה היה שרצה לומר משהו. "מה אני יכול לעשות למענדך?" שאלתי. אמר: "אני רוצה

להודות לך. הקשבתי לקונצרט בהנאה אמיתית. אני גבירטיג, המלחין. אם תרצה לבקרני, אהיה אסיר תודה לך". רשמתי את כתובתו.

גבירטיג היה איש פשוט. לפני המלחמה ניהל חנות רהיטים. לא ידע לקרוא תווים, אבל היה לו כשרון לשירים. הוא חיבר את המנגינות והמילים.

מתוך עדותו של יעקב הלפרין
"ביד ושם" (03/691)

מצטערים על מותו של חברנו
רומן יגל ז"ל
לבית ריטר
חייל ב-3 צבאות:
בצבא האדום, בצבא פולין ובישראל

אבלים על פטירתו של
שלמה לזר ז"ל
בן ז"ר הנריק לזר
ממייסדי מכבי קרקוב
והגימנסיה העברית
ומשתתפים בצער המשפחה

משתתפים בצער המשפחה ואבלים על פטירת חברנו
חיים פרידמן ז"ל
איש קרקוב
בן משה ושרה

אבלים על פטירת חברתנו
רות קאופמן ז"ל
לבית שטיינהרד
מקרקוב
ניצולת "רשימת שינדלר"
ומשתתפים בצער משפחת הורוביץ